

LEONARDO IN UNGHERESE

IL GENIO IN PRESA DIRETTA

LEONARDO MAGYAR NYELVEN

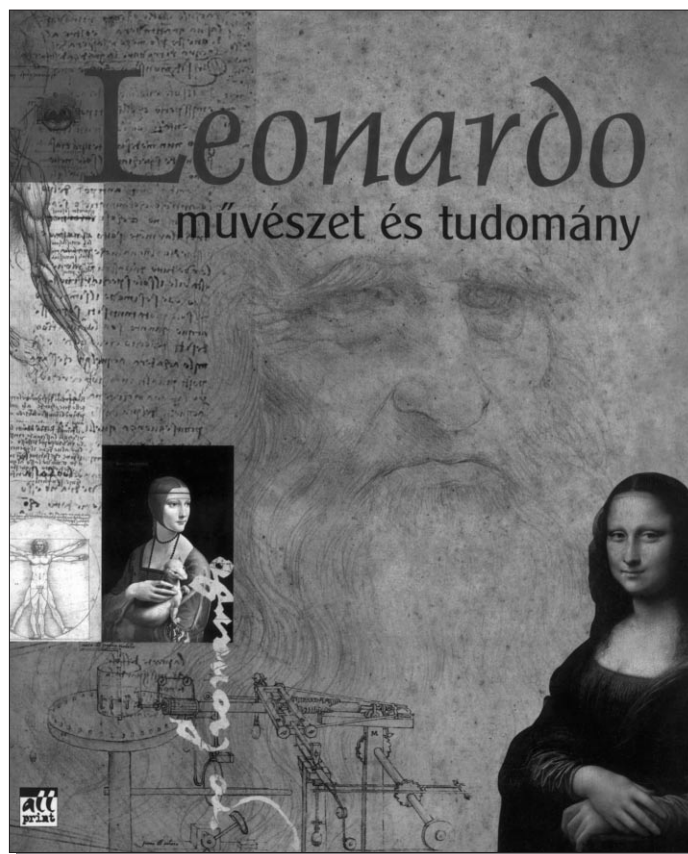
PILLANATKÉP A ZSENIRŐL

Il 15 aprile 1452 Leonardo nasce a Vinci, una borgata di poche case a ridosso di un castello medievale posto sulle pendici del Montalbano. Tutt'attorno è un dolce digradare di colline coltivate a vigneti e uliveti, a sfondo dei quali l'ampia distesa della vallata dell'Arno si apre fra le quinte di erti poggi con località termali come Monsummano e Montecatini da una parte, e dall'altra, al di là del padule di Fucecchio, San Miniato al Tedesco, già sede imperiale al tempo di Matilde di Canossa e all'imbocco di un'antica arteria percorsa da pellegrini, mercanti e prostitute: la via Francigena che collegava il Nord dell'Europa con Roma.

Vinci, a sua volta, è a mezza via tra Firenze e Pisa. Leonardo nasce dunque in un piccolo villaggio che ha l'aria di essere tagliato fuori dal mondo e che è invece all'incrocio di grandi vie di comunicazione. All'età di sedici o diciassette anni si trasferisce a Firenze, dove il padre notaio lo mette a bottega presso il Verrocchio. La strada che percorre, a piedi o a cavallo – una quarantina di chilometri – è quella che ancora oggi costeggia l'Arno: la stessa che molto probabilmente l'aveva già portato a Pisa attratto da un paesaggio inconsueto, dove le formazioni rocciose delle montagne circostanti assumono spesso il carattere primordiale che si avvertirà nello sfondo della *Vergine delle rocce* del Louvre, il primo dipinto milanese commissionatogli nel 1483 quando aveva trentun anni. Che è poi il carattere già presente nel suo primo disegno conosciuto, il paesaggio datato 5 agosto 1473, eseguito forse dal vero quando aveva ventun anni e che è una veduta della vallata dell'Arno ripresa da un punto di vista posto in alto, sopra Vinci, forse a Porciano, sulla strada che porta a Pistoia guardando verso Pisa e Livorno. E forse non è una coincidenza che proprio nel 1473 lo Studio fiorentino si trasferiva a Pisa con le sue facoltà di medicina e filosofia.

A Firenze Leonardo trascorre dodici anni di sistematica formazione e intensa sperimentazione, ed entra presto sotto la protezione del quasi coetaneo Lorenzo de' Medici (1449-1492), raffinato umanista, scaltro mercante, astuto statista e abile politico, ma soprattutto impareggiabile diplomatico: in breve, un maestro della comunicazione.

Per il giovane Leonardo, Lorenzo è un esempio affascinante di tecnica della comunicazione, dove

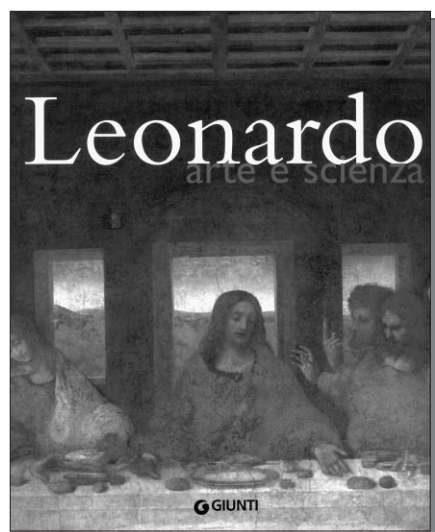

Leonardo 1452. április 15-én született Vinciben, egy középkori vár és a Montealbano hegyei által övezett kis falucskában. A lankás lejtőket mindenütt szőlő- és oliváültetvények tarkítják. A háttérben az Arno széles völgye terül el. A völgy egyik oldalát a Monsummano és Montecatini gyógyfürdőit is ékesítő magas hegyek szegélyezik. A másik oldalán pedig – a Fucecchio síkságon túl – San Miniato al Tedesco található. Az ősi kereskedelmi útvonalon (Via Francigena) elhelyezkedő település Matilde di Canossa korában a királyi udvar székhelye. A Rómát Észak-Európával összekötő Via Francigena egyben zarándokok, kereskedők, prostituáltak régóta ismert közlekedő csatornája.

Vinci félúton található Róma és Pisa között. Leonardo tehát bár világtól távol eső, kis faluban született, azonban a településnél régóta működő, fontos tengelyek keresztelték egymást. Jegyző édesapja az ifjút 16–17 éves korában Verrocchio firenzei műhelyébe szerződtetette inasnak. Firenzéig a mintegy 60 kilométeres – ma is az Arno mellett vezető – utat gyalog vagy lóháton tette meg. Bizonyos, hogy ezen az úton jutott el Pisáig. Az utat szegélyező sziklás csúcsok viszatérő elemként jelennek meg az 1483-ban, 31 éves korában festett első milánói megbízatása, a louvre-i Sziklás Madonna háttérében. Hasonló jegyeket mutat első ismert rajza, az 1473. augusztus 5-ére, 21 éves korára datált tájkép is. A kép az Arno völgyét mutatja be az egyik Vinci feletti magaslatról, valószínűleg Porcianóból, ahol az út Pistoia-ba, majd onnan Pisába és Livornóba vezet. Az sem lehet a véletlen műve, hogy éppen 1473-ban költözött a firenzei egyetem az orvosi és a filozófiai fakultásával együtt Pisába.

Firenzében Leonardo 12 évet tölt. A rendszeres tanulással és lelkes kísérletezéssel foglalkozó ifjú hamarosan a vele majdnem egykorú Lorenzo de' Medici (1449-1492) művészeteket támogató vonzaskörébe került. Lorenzo kifinomult humanista, körmönfont kereskedő, bölcs államférfi és jó politikus, mindenképp azonban kiemelkedően tehetséges diplomata. Egyszóval a kapcsolatteremtés nagymestere is.

Lorenzo beszédtechnikáját, szavainak meggyőző erejét az elokven-
cia, az ékesszólás és a pszichológia művésze is támogatta. Mindez nagy hatással volt a fiatal Leonardóra. Ezen tapasztalatainak hatására kezdte el finomítani saját vizuális nyelvét, mintegy kifejlesztve a „beszélő” festészeti technikát. Ennek egyik példája – az 1481-

l'efficacia persuasiva della parola si basa sull'eloquenza e la psicologia, e con questa Leonardo viene ad affinare il proprio linguaggio visivo adottando una forma di pittura "parlante" che con l'*Adorazione dei magi* del 1481 (aveva allora ventinove anni) perviene a una intensità di animazione gestuale e di impatto iconico che sono proprie del film muto. Si spiega così l'attitudine precoce di Leonardo a imporsi con accattivante facondia all'attenzione dei suoi ascoltatori, una dote innata che forse gli viene dal padre notaio, e che è poi la stessa dote che presto l'avrebbe assecondato nel sistematico programma di affidare il proprio pensiero alla registrazione scritta, come oggi si fa con la registrazione magnetica.

Sull'esempio di Lorenzo de' Medici Leonardo si fa presto maestro della comunicazione. Un contemporaneo lo chiama «un altro Cato» e Giorgio Vasari, una generazione dopo, ne tramanda un'immagine ancora viva e presente anche se già avvolta nel proverbiale velo della leggenda dove prevale il gusto dell'aneddoto.

«E fu il primo ancora», afferma Vasari, «che, giovinetto, discorresse sopra il fiume d'Arno per metterlo in canale da Pisa a Fiorenza». E aggiunge: «Ed ogni giorno faceva modegli e disegni da potere scaricare con facilità monti, e forargli per passare da un piano all'altro [...]. E fra questi modelli e disegni ve n'era uno col quale più volte a molti cittadini ingegnosi che allora governavano Fiorenza, mostrava volere alzare il tempio di San Giovanni di Fiorenza et sottometerli le scabee senza ruinarlo». «Et con sì forti ragioni lo persuadeva», conclude, «che pareva possibile, quantunque ciascuno poi che e' si era partito, conoscesse per se medesimo la impossibilità di cotanta impresa».

Tutta l'opera di Leonardo pittore e teorico della pittura, e quindi ogni manifestazione con la quale avrebbe dato corpo all'idea che l'arte debba intendersi come forma di conoscenza creativa, e quindi come scienza e filosofia, tutto dunque, in Leonardo, è un insegnamento che ancora oggi si riceve come in presa diretta, immediata, sia con mezzi tradizionali - quelli che nell'indagine storica sono ancora insuperati - sia con le nuove tecnologie elettroniche: impareggiabile sussidio anche alla ricerca storica ma che solo ora comincia ad affermarsi nella sua effettiva valenza ed efficacia, superando una prima, inevitabile fase ludica.

Del resto anche Leonardo giocava. Se n'era accorto Sigmund Freud già nel 1910: «Il grande Leonardo, a ben vedere, rimase tutta la vita per più versi infantile; si dice che tutti i grandi uomini conservano qualcosa di infantile. Continuò a giocare ancora in età adulta e anche per questa apparve talora inquietante e incomprensibile agli occhi dei suoi contemporanei».

E tale - inquietante e incomprensibile - appare ancora di più oggi, a distanza di cinque secoli, e si può dire proprio perché più studiato che capito. Si è ritrovato il genio e si è perduto l'uomo.

ben 29 éves korában festett Mágusok hódolata (*Háromkirályok*) című munkája – a némafilmek jellegzetesen erős gesztikulációit és ikonszerű hatását idézi. Ez magyarázza Leonardo korán megmutatózó képességét is, miszerint képes elbűvölő ékesszólásával hallgatói figyelmét megragadni. Persze ehhez feltehetőleg a jegyző apa genetikai ajándéka is szükségeltetett. E kiváló tulajdonsága akkor is jól jött, amikor úgy döntött, hogy rendszeresen lejegyzí gondolatait, megszólalásig olyan formában, ahogy ma azt hangszalagra vennénk.

Lorenzo de' Medici példáját követve Leonardo szintén az emberi kapcsolatok értő mesterévé válik. Egyik kortársa „új Cato”-ként említette. Egy nemzedékkel később Giorgio Vasari (*Giorgio Vasari: A legkiválóbb festők, szobrászok és építészek élete. Magyar Helikon, Budapest, 1973*) még eleven képet fest róla, de már a legendák leplebe burkolva, az anekdota eszközeivel ábrázolja. „Fiatalemberként elsőként javasolta az Arno szabályozását Pisa és Firenze között” – mondja Vasari. Majd hozzáteszi: „mindennap modelleket és rajzokat készített, hogy a hegyeket könnyen kiásva az alagutakkal egyik szintről a másikra jussunk [...]. És ezek között a modellek és rajzok között volt az, amit számos alkalommal megmutatott Firenze vezető és befolyásos polgárainak, hogy miként építené fel San Giovanni templomát, és hogyan építene lépcsőt alá anélkül, hogy lerombolná azt. Olyan meggyőző erővel adta elő terveit, hogy a polgárok beleegyezésüket adták, majd amikor hazamentek, rájöttek, hogy azok teljesen kivitelezhetetlenek.”

